

มาตรฐานการปฏิบัติงาน สำหรับองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น	ชื่อกระบวนการงาน การรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ	รหัสกระบวนการงาน EHA 5000
	ผู้จัดทำ สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม	แก้ไขครั้งที่ 2 : กันยายน 2559
		วันที่เริ่มใช้เอกสาร 1 ตุลาคม 2559
		จำนวนหน้า: 10 หน้า

อุทกภัย วาตภัย แผ่นดินไหว โรคระบาด ตลอดจนภัยอื่นๆ ไม่ว่าจะเกิดจากธรรมชาติหรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้น ล้วนเป็นภัยที่ก่อให้เกิดอันตรายและความเสียหายต่อชีวิตหรือทรัพย์สินกับประชาชนโดยรวม จัดเป็นสาธารณภัยที่ภาครัฐ จะต้องดำเนินการหาวิธีการป้องกัน ระงับเหตุที่เกิดขึ้นโดยเร็ว มีการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนโดยเร่งด่วน และการรักษาความสงบเรียบร้อย เพื่อให้สถานการณ์เข้าสู่ภาวะปกติโดยเร็ว ซึ่งรวมถึงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ชีวิต ความเป็นอยู่ ทั้งทางร่างกาย และจิตใจของประชาชน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานของรัฐที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงเป็นองค์กรหลักและสำคัญในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น และตามกฎหมายได้กำหนดอำนาจหน้าที่ให้องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีหน้าที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย นอกจากนี้พระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522 ได้กำหนดให้นายกเทศมนตรีเป็นผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในเขตเทศบาล และยังมีหน้าที่สนับสนุนการป้องกันภัยของจังหวัดด้วย โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ในการประสานและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอื่น

ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติงานด้านการป้องกันและแก้ไขภัยพิบัติร่วมกันได้อย่างเป็นระบบแบบบูรณาการ มีทิศทางเดียวกัน และเสริมกำลังกัน มาตรฐานการปฏิบัติงานระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อม (Standard Operating Procedure: SOP) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสามารถในการบริการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ได้คุณภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนสอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพการบริหารราชการของประเทศต่อไป

1. วัตถุประสงค์

1.1 เพื่อให้ทุกหน่วยงานในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันกับสำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย และนำกระบวนการด้านการเตรียมความพร้อมด้านการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติไปปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกัน

1.2 เพื่อให้เกิดความพร้อมด้านการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์อนามัยสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2555 – 2559 พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 และแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2558

2. ขอบเขต

ครอบคลุมการดำเนินงานของหน่วยงานในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันกับสำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กรณีเหตุฉุกเฉิน/สาธารณภัย/ภัยพิบัติ โดยมีการศึกษาข้อมูลทางวิชาการต่างๆ สืบค้น บันทึกรายงานสถานการณ์ วิเคราะห์ปัญหา ประสานความร่วมมือกับภาคี/เครือข่าย สนับสนุนการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง และสรุปผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการเกิดเหตุฉุกเฉินฯ

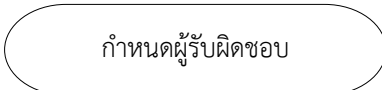
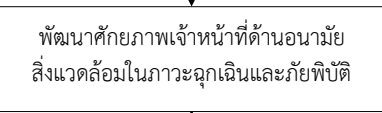
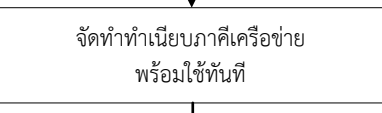
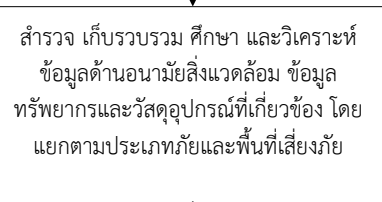
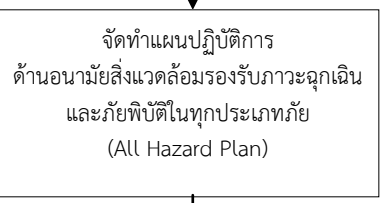
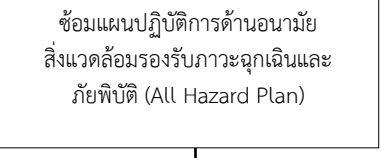
3. หน่วยงานที่รับผิดชอบ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4. เอกสารอ้างอิง

1. กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือวิชาการ เรื่อง มาตรฐานและแนวทางปฏิบัติงานทีมเฝ้าระวังสอบสวนเคลื่อนที่เร็ว (SRRT). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2552.
2. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2558. ม.ป.ท, 2558.
3. กระทรวงมหาดไทย. คู่มือวิชาการ เรื่อง การปฏิบัติงานตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2549. ม.ป.ท, 2549.
4. กระทรวงมหาดไทย. หลักเกณฑ์และวิธีดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2546. ม.ป.ท, 2546.
5. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. พระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522. ม.ป.ท, 2522.
6. สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือการบริหารจัดการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม กรณีสาธารณภัยหรือภัยพิบัติ (สำหรับเจ้าหน้าที่) พ.ศ. 2555. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2555.
7. กองสุขภาพิบาล กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. การปรับปรุงสุขภาพิบาลในภาวะฉุกเฉิน พ.ศ. 2536. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2536.
8. สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือวิชาการเรื่องการบริหารจัดการสาธารณภัยด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ของกรมอนามัย พ.ศ. 2549. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2549.
9. สำนักงานบรรเทาทุกข์และประชานามัยพิทักษ์ สภากาชาดไทย. โครงการสเฟียร์ กบฏัตรมนุษยธรรมและมาตรฐานขั้นต่ำในการตอบสนองต่อภัยพิบัติ (SPHERE). กรุงเทพฯ : สหมิตรพรินต์นแอนด์พับลิชชิง, 2555.
10. World Health Organization. International Health Regulation: IHR. 2005.
11. World Health Organization. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030.

5. แผนภูมิการทำงาน

ขั้นตอนที่	ผังกระบวนการ	ระยะเวลา	มาตรฐานคุณภาพงาน	ตัวชี้วัด	ผู้รับผิดชอบ
ระยะเตรียมการ					
1	 <p>กำหนดผู้รับผิดชอบ</p>	3 วัน	1. มีความรู้ทางด้านสาธารณสุข (อนามัยสิ่งแวดล้อม) หรือผ่านการอบรมหลักสูตรการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมกรณีสาธารณภัย หรือมีประสบการณ์ในการทำงาน อย่างน้อย 1 ปี 2. กำหนดหน้าที่ของผู้รับผิดชอบและคณะทำงาน	มีคำสั่งแต่งตั้งผู้รับผิดชอบหรือหนังสือมอบหมายผู้รับผิดชอบที่มีคุณสมบัติตามมาตรฐานคุณภาพงานและคณะทำงาน	นายกเทศมนตรี
2	 <p>พัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ</p>	3 - 5 วัน	เป็นคณะทำงานหรือผู้รับผิดชอบการดำเนินงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ	หลักฐานการเข้ารับการอบรมของคณะทำงาน (อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง)	- นายกเทศมนตรีหรือผู้บริหาร - คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับแต่งตั้ง/มอบหมาย
3	 <p>จัดทำทำเนียบภาคีเครือข่ายพร้อมใช้ทันที</p>	3 วัน	ทำเนียบภาคีเครือข่ายที่พร้อมใช้งาน	ระเบียบหรือทำเนียบภาคีเครือข่าย พร้อมช่องทางการติดต่อ (ปรับปรุงทุกๆ 1 ปี)	คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับแต่งตั้ง/มอบหมาย
ระยะดำเนินการ					
4	 <p>สำรวจ เก็บรวบรวม ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ข้อมูลทรัพยากรและวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยแยกตามประเภทภัยและพื้นที่เสี่ยงภัย</p>	ดำเนินการต่อเนื่องตลอดปีงบประมาณ	ข้อมูลสถานการณ์ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติครบถ้วน และพร้อมใช้งาน	- รายงานการสำรวจ/เก็บรวบรวม/ศึกษาข้อมูลด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมตามประเภทภัยและพื้นที่เสี่ยงภัย - รายการข้อมูลทรัพยากรและวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยแยกตามประเภทภัยและพื้นที่เสี่ยงภัย (แบบ Hard Copy)	คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมาย
5	 <p>จัดทำแผนปฏิบัติการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติในทุกประเภทภัย (All Hazard Plan)</p>	5 วัน	มีองค์ประกอบของแผนปฏิบัติการฯ ครบถ้วน และสมบูรณ์ตามรายละเอียดขั้นตอน	แผนปฏิบัติการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติในทุกประเภทภัย (All Hazard Plan) ของหน่วยงาน	คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมาย
6	 <p>ซ้อมแผนปฏิบัติการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ (All Hazard Plan)</p>	3 - 5 วัน	- กำหนดซ้อมแผนปีละ 1 ครั้ง - พิจารณารูปแบบการซ้อมแผนให้เหมาะสม เช่น การซ้อมแผนบนโต๊ะ (Tabletop Exercise) การซ้อมแผนเต็มรูปแบบ (Full Scale Exercise) เป็นต้น	รายงานผลการซ้อมแผน (แบบ Hard Copy)	คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมาย

ขั้นตอน ที่	ผังกระบวนการ	ระยะเวลา	มาตรฐานคุณภาพงาน	ตัวชี้วัด	ผู้รับผิดชอบ
7		1 วัน	พิจารณาตามลักษณะพื้นที่ รับผิดชอบว่ามีความเสี่ยงหรือเคย เกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติมา ก่อนหรือไม่	คำสั่งการ หรือ เอกสารการ ข้อมูลเพื่อประกอบการ พิจารณาลักษณะพื้นที่	คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับ แต่งตั้งหรือ มอบหมาย
8		ขึ้นกับ สถานการณ์ ภาวะฉุกเฉิน และภัยพิบัติ ในพื้นที่	- ตามแผน (All Hazard Plan) คู่มือ และมาตรฐาน ด้านอนามัย สิ่งแวดล้อมและกฎเกณฑ์ทาง วิชาการ - คู่มือการใช้วัสดุ อุปกรณ์ให้การ สนับสนุนด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม กรณีภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ	- บันทึกผลการดำเนินงาน - รายงานสนับสนุนด้าน ต่างๆ	คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับ แต่งตั้งหรือ มอบหมาย
9		ตลอด ระยะเวลาเกิด ภาวะฉุกเฉิน และภัยพิบัติ ในพื้นที่	หลักการเฝ้าระวังผลกระทบต่อ สุขภาพที่อาจเกิดจากปัญหาด้าน อนามัยสิ่งแวดล้อมขณะเกิดภาวะ ฉุกเฉินและภัยพิบัติ เช่น สารเคมี รั่วไหลที่ปนเปื้อนในดิน น้ำ อาหาร และอากาศ และการ จัดการในแต่ละสถานที่ เช่น ศูนย์ พักพิงชั่วคราว ชุมชนที่พักอาศัย ผู้ประสบภัย โรงพยาบาล ระบบ น้ำประปา ฯลฯ ให้ถูกสุขลักษณะ เพื่อป้องกันการระบาดของโรค	รายงานผลการเฝ้าระวัง ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ขณะเกิดภาวะฉุกเฉินและ ภัยพิบัติ	คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับ แต่งตั้งหรือ มอบหมาย
10		ขึ้นกับ สถานการณ์ ภาวะฉุกเฉิน และภัยพิบัติ ในพื้นที่	หลักการสื่อสารความเสี่ยง หรือ แจ้งเตือนภัยภาวะที่อาจส่งผล กระทบต่อสุขภาพ	บันทึกผลการสื่อสารความ เสี่ยง หรือ แจ้งเตือนภัย	คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับ แต่งตั้งหรือ มอบหมาย
ระยะติดตามและประเมินผลสัมฤทธิ์					
11		1. ขณะและ หลังการ ดำเนินงาน 2. หลังการ ซ้อม แผนปฏิบัติ การฯ	- สรุปและประเมินผลการ ดำเนินงานรายประเด็นที่มีการ ดำเนินการ เช่น การสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ การจัดส่งเจ้าหน้าที่ลง พื้นที่ ประเด็นการดำเนินงานด้าน อนามัยสิ่งแวดล้อม ฯลฯ - สรุปและประเมินผลการซ้อม แผนฯ ตามประเด็น เช่น การ บริหารจัดการแผน การสั่งการ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ Logistic ฯลฯ	- รายงานสรุป และ ประเมินผลการดำเนินงาน - รายงานสรุป และ ประเมินผลการซ้อมแผน	คณะทำงาน/ผู้ที่ได้รับ แต่งตั้งหรือ มอบหมาย

6. รายละเอียดของขั้นตอนการปฏิบัติงาน

6.1 ระยะเวลาเตรียมการ

(1) แต่งตั้งคณะทำงาน/มอบหมายผู้รับผิดชอบการดำเนินงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ โดยนายกเทศมนตรี/ผู้บริหาร/เจ้าพนักงานสาธารณสุข/เจ้าพนักงานท้องถิ่น กำหนดผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติของท้องถิ่นในรูปแบบคณะกรรมการหรือบุคคลผู้ได้รับมอบหมาย และผู้รับผิดชอบ ต้องเป็นผู้มีความรู้ทางด้านสาธารณสุขหรืออนามัยสิ่งแวดล้อมหรือผู้ที่หน่วยงานเห็นชอบให้ดำเนินงาน ทั้งนี้ หากผู้รับผิดชอบมีประสบการณ์ทำงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติมาก่อน ให้แสดงรายงานผลการดำเนินงานด้วย

(2) พัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ในการดำเนินงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ

เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นคณะทำงาน/ผู้รับผิดชอบในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ จำเป็นต้องการได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ ทั้งด้านองค์ความรู้ ระบบการบริหารจัดการ และทักษะในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติได้อย่างทันที่และมีประสิทธิภาพ การจัดการอบรมหรือเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานภายนอก เป็นวิธีการเพิ่มพูนศักยภาพของเจ้าหน้าที่อีกทางหนึ่ง อีกทั้งยังก่อให้เกิดการดำเนินงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีเอกภาพ และคณะทำงานหรือผู้รับผิดชอบหลัก ต้องมีประกาศนียบัตรหรือหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าผ่านการอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง

(3) จัดทำทำเนียบภาคีเครือข่าย ให้สามารถพร้อมใช้ได้อย่างทันถ่วงที

การจัดทำระเบียบหรือทำเนียบภาคีเครือข่าย เป็นช่องทางสำคัญสำหรับการติดต่อประสานงานในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติได้อย่างรวดเร็ว ทันเหตุการณ์ และมีประสิทธิภาพ และควรทำการปรับปรุงข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถพร้อมใช้ได้อย่างทันถ่วงที

(4) สํารวจ เก็บรวบรวม ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมและข้อมูลทรัพยากรและวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยแยกตามประเภทภัยและพื้นที่เสี่ยงภัย

เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ต้องมีการทบทวน สํารวจ เก็บรวบรวม ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมที่สำคัญๆ ได้แก่

- สถานที่สำคัญที่อาจได้รับผลกระทบหากเกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ เช่น ตลาดสด บ่อพักขยะ ระบบประปา โรงพยาบาล โรงเรียน ศูนย์เด็กเล็ก ฯลฯ

- ข้อมูลทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์ และเคมีภัณฑ์สำหรับการดำเนินงานอนามัยสิ่งแวดล้อมหรือการสุขาภิบาลในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ เช่น หน้ากากอนามัย ถุงดำสำหรับบรรจุมูลฝอย สิ่งปลูกสร้าง คลอรีนหรือสารส้ม เพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำ ส้วมลอยน้ำ น้ำดื่มบรรจุขวด เป็นต้น ให้เตรียมวัสดุอุปกรณ์เพื่อป้องกันภัยจากสารเคมีด้วย เช่น กรณีไฟไหม้จากบ่อขยะ ส่งผลให้เกิดควันพิษที่อำเภอแพรงษา จังหวัดสมุทรปราการ เป็นต้น เจ้าหน้าที่ต้องจัดเตรียมหน้ากากกันสารเคมี ชุดป้องกันตนเอง ชุดทดสอบด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมภาคสนาม เป็นต้น

ซึ่งข้อมูลทั้งหมด ควรวิเคราะห์แยกตามประเภทภัยและพื้นที่เสี่ยงภัย

(5) จัดทำแผนปฏิบัติการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ

ในทุกประเภทภัย (All Hazard Plan)

การจัดทำแผน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่

1) *การทบทวนแผนที่มีอยู่เดิม (Review of existing plan)* การทบทวนแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและแผนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นการพิจารณาแนวทางปฏิบัติที่มีอยู่ เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อน และลดเวลาในการหาข้อมูลบางส่วน รวมทั้งสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างแผนป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในเขตท้องที่ กับแผนอื่นๆ ได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ การทบทวนแผนจะเกิดประโยชน์ในการพิจารณาว่า แผนที่จะปรับปรุงใหม่ มีข้อดีกว่าแผนเดิมในด้านใดบ้างและข้อมูลที่เพิ่มเติมคืออะไร เพื่อจะได้กำหนดแผนฉบับใหม่ให้ถูกต้องสอดคล้องกับแนวโน้มของภัยพิบัติ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) *การวิเคราะห์ความเสี่ยงอันตราย (Hazards analysis)* การวิเคราะห์ความเสี่ยงอันตราย ถือเป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนแรกในการจัดทำแผนป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในเขตท้องที่ ซึ่งจะต้องอาศัยการรวบรวมสถิติข้อมูลในพื้นที่ทั้งด้านกายภาพและด้านสังคมมาวิเคราะห์และประเมินหาระดับและโอกาสของความเสี่ยงภัยที่จะเกิดขึ้นในเขตท้องที่ และจัดเรียงลำดับความเสี่ยงภัยแต่ละชนิด

3) *การประเมินความสามารถขององค์กร (Capability assessment)* การวิเคราะห์และประเมินความเสี่ยงภัย จะทำให้ทราบถึงสถานการณ์ของพื้นที่ว่ามีโอกาสได้รับอันตรายจากภัยแต่ละชนิดมากน้อยเพียงใด แต่การจัดการภัยพิบัติได้จะต้องมีข้อมูลที่เป็นต่อการวางแผนในขั้นต่อไป ได้แก่

3.1 ข้อมูลพื้นฐาน ประกอบด้วย ข้อมูลหน่วยงาน เช่น สถานีดับเพลิง สถานีตำรวจ โรงพยาบาล หน่วยราชการ เหล่ากาชาด องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ พร้อมทั้งชื่อหน่วยงานที่มีอำนาจในการตัดสินใจ กำลังพล สถานที่ และวิธีการติดต่อ ข้อมูลบุคคล เช่น รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ บุคคลสำคัญ ผู้นำ อาสาสมัครต่างๆ ฯลฯ พร้อมทั้งสถานที่ติดต่อ และวิธีการติดต่อ ข้อมูลอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น รถยนต์ดับเพลิง รถกู้ภัย เครื่องจักรกลหนัก รถบรรทุกน้ำ รถบรรทุก รถโดยสาร อุปกรณ์ช่วยหายใจ SCBA ฯลฯ มีอยู่ในหน่วยงานหรือองค์กรใด จำนวนเท่าใด สามารถติดต่อในกรณีฉุกเฉินได้อย่างไร ใครเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ แผนที่ ประกอบด้วย แผนที่ในภาพรวมและเฉพาะส่วน แผนที่พื้นที่เสี่ยงภัย แผนที่จุดอันตราย แผนที่เส้นทางอพยพ แผนที่รับการอพยพ

3.2 ข้อมูลสถานที่สำคัญ เช่น เขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ โรงงานอุตสาหกรรม สถานีรถไฟ สถานีขนส่ง ชุมสายโทรศัพท์ โรงพยาบาล สนามบินพาณิชย์ สถานที่ราชการ โรงเรียน โรงผลิตน้ำประปา เป็นต้น

3.3 ข้อมูลเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เช่น ถนนสายหลัก ถนนสายรอง เพื่อกำหนดเส้นทางส่งกำลังบำรุง เส้นทางอพยพ หรือเส้นทางฉุกเฉิน ข้อมูลที่รวบรวมดังกล่าว จะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ขีดความสามารถขององค์กร ว่ามีความพร้อมรับมือกับความเสี่ยงภัยที่ได้ประเมินไว้มากน้อยเพียงใด และเป็นประโยชน์ในการสั่งการของผู้ว่าราชการจังหวัดในการแก้ไขปัญหาสาธารณภัยของท้องถิ่น

4) *การจัดทำร่างแผน* หลังจากที่ได้มีการทบทวนแผนเดิมที่มีอยู่และแผนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กำหนดวิเคราะห์ชนิดของภัยและโอกาสที่จะเกิดในพื้นที่ รวมทั้งพิจารณาทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ ซึ่งเป็นการประเมินความสามารถขององค์กรในพื้นที่แล้ว การจัดทำร่างแผน จะต้องระลึกไว้เสมอว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้ชุมชนมีการเตรียมความพร้อมที่ดี เพื่อที่จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปลอดภัย ภายใต้ความเสี่ยงอันตรายจากภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติประเภทต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบของแผนปฏิบัติการ

All Hazard Plan ประกอบด้วย 1) ความเป็นมาและความสำคัญ 2) วัตถุประสงค์ 3) ขอบเขต 4) หน่วยงานรับผิดชอบ 5) ข้อเสนอพื้นฐาน 6) กรอบการปฏิบัติงาน 7) การติดต่อสื่อสาร และ 8) เอกสารอ้างอิง เอกสารแนบ และภาคผนวก

(6) ซ้อมแผนปฏิบัติการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ

(All Hazard Plan)

การเตรียมความพร้อมในการป้องกัน และลดความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้นจากภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ โดยกำหนดให้มีการฝึกซ้อมแผนการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมจากภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานของหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน และประชาชนมีความเข้าใจหลักการ ขั้นตอน และวิธีการปฏิบัติ สามารถจัดการสาธารณภัยได้อย่างทันท่วงท่าที่มีภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติเกิดขึ้น อีกทั้งเพื่อให้ประชาชนเข้าใจและสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในเบื้องต้นเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ โดยมีขั้นตอนการฝึกซ้อมแผนฯ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) *การเตรียมการ* ได้แก่ การจัดทำแผนเฉพาะกิจป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การจัดทำคำสั่งแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และกำหนดงบประมาณสำหรับการเตรียมการฝึกซ้อมแผนฯ

2) *ประชุมเตรียมความพร้อมและแบ่งมอบภารกิจ*

3) *ทดสอบภาคทฤษฎี* เป็นการทดสอบการวางแผน การอำนวยความสะดวก ควบคุม สั่งการ และการประสานงานของหน่วยปฏิบัติตามแผน โดยอาจสมมติสถานการณ์สาธารณภัยต่างๆ ขึ้นเป็นกรณีศึกษา หลังจากนั้นจะเป็นการประเมินผลการทดสอบภาคทฤษฎี

4) *ฝึกภาคปฏิบัติจริง* ประกอบด้วยการฝึกจริงในพื้นที่จริงและการประเมินผลการปฏิบัติ ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่สามารถพิจารณารูปแบบการซ้อมแผนให้เหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรบุคคล งบประมาณ ระยะเวลา เป็นต้น รูปแบบการฝึกซ้อมแผนมีหลายรูปแบบ เช่น การซ้อมแผนบนโต๊ะ (Tabletop Exercise) การซ้อมแผนเฉพาะหน้าที่ (Functional Exercise) การซ้อมแผนเต็มรูปแบบ (Full Scale Exercise) เป็นต้น

5) *การจัดนิทรรศการ (STATIC SHOW)* โดยการเชิญหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชนที่เกี่ยวข้องร่วมจัดนิทรรศการ จะเป็นการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ และจัดทำเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ ภาพพิมพ์ หรือ วิดีทัศน์ ฯลฯ ประกอบการฝึกซ้อม เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบขั้นตอนการเตรียมความพร้อม และการปฏิบัติ ทั้งก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และหลังจากที่ภัยผ่านพ้นไปแล้ว

(7) ลักษณะพื้นที่เสี่ยงหรือเคยเกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ

คณะทำงานหรือผู้ที่ได้รับแต่งตั้ง พิจารณาลักษณะพื้นที่รับผิดชอบว่ามีโอกาสเสี่ยงหรือเคยเกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติมาก่อนหรือไม่

ทั้งนี้ หากพิจารณาแล้วพบว่า “ใช่” ให้ดำเนินการในผังกระบวนการขั้นตอนที่ 8 ต่อไป

หากพิจารณาแล้วพบว่า “ไม่ใช่” ให้ดำเนินการในผังกระบวนการขั้นตอนที่ 11 ต่อไป

6.2 ระยะดำเนินการ

(8) ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ (All Hazard Plan) ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมขณะเกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ

กรณีเกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบหรือคณะทำงาน ควรดำเนินการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ All Hazard Plan แต่ละประเภทภัยที่จัดทำขึ้นแล้ว และใช้หลักวิชาการ คู่มือ หรือมาตรฐานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมประกอบการดำเนินงานด้วย

(9) เผื่อระวังผลกระทบต่อสุขภาพขณะเกิดและหลังการเกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติในพื้นที่

เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบหรือคณะทำงาน ดำเนินการเผื่อระวังผลกระทบต่อสุขภาพ โดยเน้นไปที่ปัจจัยเสี่ยงด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม เช่น การรั่วไหลของสารเคมีเกิดการปนเปื้อนดิน น้ำ อากาศ คำนึงถึงสถานที่สำคัญที่อาจได้รับผลกระทบจากแต่ละประเภทภัย เช่น ตลาดสด บ่อพักขยะ ระบบน้ำ อุปโภค-บริโภค ระบบจัดการสิ่งปฏิกูล ระบบบำบัดน้ำเสีย สัตว์แมลงพาหะนำโรค สุขาภิบาลที่พักอาศัย ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พักพิงชั่วคราว เป็นต้น ให้มีการจัดการให้ถูกสุขลักษณะ ซึ่งสถานที่สำคัญดังกล่าว อาจเป็นแหล่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพกับประชาชนผู้ประสบภัย หรือก่อให้เกิดโรคระบาดในพื้นที่ได้

(10) สื่อสารความเสี่ยง หรือ แจ้งเตือนภัยในพื้นที่

เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบหรือคณะทำงาน ดำเนินการสื่อสารความเสี่ยง หรือ แจ้งเตือนภัย เพื่อแจ้งเตือนภัยที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพล่วงหน้าแก่ประชาชนกลุ่มที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบให้เตรียมพร้อมและป้องกันเพื่อรับสถานการณ์ และพิจารณาเคลื่อนย้ายประชาชนไปสู่ที่ปลอดภัยได้ โดยใช้ระบบสื่อสารหรือเครื่องมือแจ้งเตือนภัยของชุมชน เช่น เสียงตามสาย วิทยุ หอกระจายข่าว ไซเรนเตือนภัย แบบมือหมุน โทรโข่ง นกหวีด หรือสัญญาณเสียงที่กำหนดให้เป็นสัญญาณเตือนภัยประจำหมู่บ้านหรือตำบล

วิธีการแจ้งเตือนภัย ทำได้โดย

๑. **แจ้งเตือนประชาชนโดยตรง** โดยผ่านทางสถานีโทรทัศน์ สถานีวิทยุ วิทยุสมัครเล่น โทรสาร โทรศัพท์มือถือ หอกระจายข่าว เสียงตามสาย ไซเรนเตือนภัยแบบมือหมุน และหอเตือนภัย

๒. **แจ้งเตือนผ่านหน่วยงาน** โดยใช้กลไกระบบการบริหารราชการตั้งแต่ระดับส่วนกลาง ระดับภูมิภาค ระดับท้องถิ่น หน่วยงานช่วยเหลือบรรเทาสาธารณภัย กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และประชาชนทั่วไป ผ่านหน่วยงานระดับต่างๆ ไปสู่ระดับพื้นที่ตามวิธีการแจ้งเตือนภัยผ่านหน่วยงาน

6.3 ระยะติดตามและประเมินผลสัมฤทธิ์

(11) สรุปและประเมินผลการดำเนินงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ หรือ สรุปและประเมินผลการซ้อมแผนปฏิบัติการฯ (All Hazard Plan)

เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบหรือคณะทำงาน ต้องมีการสรุปและประเมินผลการดำเนินงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมขณะเกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ เป็นระยะๆ เพื่อมาปรับปรุงวิธีบริหารจัดการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมขณะเกิดภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติต่อไปในอนาคต

หรือ กรณีที่มีการดำเนินงานแค่ระยะการฝึกซ้อมแผนเท่านั้น ให้มีการสรุปและประเมินผลการซ้อมแผนปฏิบัติการฯ (All Hazard Plan) เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุงแผนปฏิบัติการฯ ให้ดีขึ้นต่อไป

7. คำนิยาม

7.1 สาธารณภัย (Disaster) หมายถึง ภัยอันมีมาเป็นสาธารณะไม่ว่าเกิดจากธรรมชาติ หรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้น ได้แก่ อัคคีภัย วาตภัย อุทกภัย ตลอดจนภัยอื่นๆ อันมีมาเป็นสาธารณะไม่ว่าเกิดจากธรรมชาติ หรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตร่างกายของประชาชนหรือความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชนหรือรัฐ

7.2 ภาวะฉุกเฉิน/ภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุข หมายถึง ภาวะที่ทำให้เกิดผลกระทบทางสุขภาพที่มีความรุนแรง (Seriousness of the public health impact) ทำให้เกิดการป่วย และการตายจำนวนมาก เป็นเหตุการณ์ที่ผิดปกติหรือไม่เคยพบมาก่อน (Unusual or unexpected nature of the event) เช่น โรคติดเชื้ออุบัติซ้ำ และโรคที่ไม่เคยพบมาก่อน มีโอกาสที่จะแพร่ไปสู่พื้นที่อื่น (Potential for the event to spread) และอาจต้องมีการจำกัด การเคลื่อนย้ายที่ของผู้คนหรือสินค้า (The risk that restrictions to travel or trade) เช่น โรคติดต่อจากสัตว์หรือมีการติดต่อได้ง่ายจากการเดินทาง

7.3 วาตภัย (Windstorm) หมายถึง ภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจากพายุลมแรง นับเป็นภัยธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในระดับหนึ่ง ถึงแม้ความถี่ของการเกิดวาตภัยจะลดลง แต่มูลค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งกลับมีแนวโน้มสูงขึ้นโดยลำดับ

7.4 อุทกภัย (Flood) หมายถึง ภัยที่เกิดขึ้นเนื่องจากน้ำเป็นสาเหตุ อาจจะเป็นน้ำท่วม น้ำป่า หรืออื่นๆ โดยปกติอุทกภัยเกิดจากฝนตกหนักต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน บางครั้งทำให้เกิดแผ่นดินถล่ม อาจมีสาเหตุจากพายุหมุนเขตร้อน ลมมรสุมมีกำลังแรง ร่องความกดอากาศต่ำกำลังแรง อากาศแปรปรวน น้ำทะเลหนุน แผ่นดินไหว เชื้อนพิษ เป็นต้น

7.5 แผ่นดินไหว (Earthquake) เป็นปรากฏการณ์การสั่นสะเทือนหรือเขย่าของพื้นผิวโลก สาเหตุของการเกิดแผ่นดินไหวนั้นส่วนใหญ่เกิดจากธรรมชาติ

7.6 ภัยแล้ง (Drought) หมายถึง ความแห้งแล้งของลมฟ้าอากาศ อันเกิดจากการที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลาเวลานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้าง

7.7 แผ่นดินถล่ม (Land slide) เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของการสีกกร่อนชนิดหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบริเวณพื้นที่ที่เป็นเนินสูงหรือภูเขาที่มีความลาดชันมาก เนื่องจากขาดความสมดุลในการทรงตัวบริเวณดังกล่าว ทำให้เกิดการปรับตัวของพื้นดินต่อแรงดึงดูดของโลก และเกิดการเคลื่อนตัวขององค์ประกอบธรณีวิทยาบริเวณนั้นจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ

7.8 อัคคีภัย หมายถึง ภัยอันตรายอันเกิดจากไฟที่ขาดการควบคุมดูแล ทำให้เกิดการติดต่อกลุกลามไปตามบริเวณที่มีเชื้อเพลิงเกิดการลุกไหม้ต่อเนื่อง สภาวะของไฟจะรุนแรงมากขึ้นถ้าการลุกไหม้ที่มีเชื้อเพลิงหนุนเนื่อง หรือมีไอของเชื้อเพลิงถูกขับออกมา

7.9 โรคระบาด (Epidemic) ภัยอันเกิดการระบาดของโรค เช่น อหิวาตกโรค โรคติดเชื้อระบบทางเดินหายใจรุนแรงเฉียบพลัน (Severe Acute Respiratory Syndrome: SARs) โรคไข้หวัดนก (Bird Flu) โรคไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ 2009 (H1N1) โรคติดเชื้อไวรัสอีโบล่า (Ebola Virus Disease) โรคติดเชื้อทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (Midden East Respiratory Syndrome: MERS) เป็นต้น

8. แบบฟอร์ม/เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 8.1 คู่มือวิชาการ เรื่องการบริหารจัดการสาธารณสุขด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานของกรมอนามัย พ.ศ. 2549
- 8.2 แบบสำรวจด้านการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมกรณีสาธารณสุข/ฉุกเฉิน/ภัยพิบัติ
- 8.3 แบบสรุปผลการดำเนินงาน กรมอนามัย (En.D. 3)
- 8.4 ผังการดำเนินงานของกรมอนามัย (ส่วนกลาง)
- 8.5 หลักเกณฑ์และวิธีดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2551 กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย